

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Ветеринарні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Veterinary sciences

ISSN 2518-7554 print
ISSN 2518-1327 online

doi: 10.32718/nvlvet12023
<https://nvlvet.com.ua/index.php/journal>

UDC 343.148:636.09.62:59

Forensic veterinary examination in cases of illegal hunting

V. M. Lemishevskiy[✉]

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies, Lviv, Ukraine

Article info

Received 03.10.2025
Received in revised form
03.11.2025
Accepted 04.11.2025

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-096-623-56-36
E-mail: lemishevskiy.v@gmail.com

Lemishevskiy, V. M. (2025). Forensic veterinary examination in cases of illegal hunting. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Veterinary sciences, 27(120), 186–197. doi: 10.32718/nvlvet12023

The article summarizes the theoretical principles and practical experience of applying forensic veterinary expertise in criminal proceedings related to illegal hunting in Ukraine. The conclusions of the examinations conducted in 2022–2024 at the Department of Normal and Pathological Morphology and Forensic Veterinary Medicine of the Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies were analyzed, regarding cases of illegal hunting of European moose (*Alces alces*), wild boars (*Sus scrofa*) and European roe deer (*Capreolus capreolus*). During the study, a comprehensive methodological approach was applied, which included: analysis of criminal case materials, external and internal examination of corpses (autopsy), radiography, histological and morphometric examination of hair. According to the results of the examination of two wild boar corpses, penetrating gunshot wounds to the chest with damage to the ribs, lungs and heart (myocardial ruptures, hemopericardium). It was established that the direct cause of death was massive blood loss, hemorrhagic shock and cardiovascular failure. During the examination of the corpse of the European roe deer, a blind bullet wound was found. X-rays confirmed the presence of a foreign metal object in the soft tissues and a multi-fragment fracture of the femur. The trajectory of the wound canal indicated damage to the organs of the abdominal and pelvic cavities, which led to the development of traumatic shock and acute post-hemorrhagic anemia. Examination of fragments of the skeleton, internal organs, skin and hair allowed us to reliably establish the species belonging of the objects to the European moose (*Alces alces*). The remains of the carcass were found to have entrance and exit gunshot wounds, as well as multiple small wound defects that correspond to the morphology of a gunshot wound. In particular, numerous cut injuries to the skin and soft tissues that occurred during the carcass's freshening and have a postmortem origin were recorded. The interpretation of the morphology and nature of the injuries gave grounds to state a lifetime gunshot wound to the chest with damage to vital organs and the development of massive blood loss. According to the results of the analysis, it was established that the studied objects came from several animals of the same biological species. The diagnostic value of morphological signs of gunshot wounds (entrance and exit holes, configuration of wound channels, features of hemorrhages, nature of destruction of bones and parenchymal organs) was substantiated, which allow us to reliably establish the lifetime nature of the injury and a direct causal relationship with the onset of death. The possibilities of reliable species identification from carcass remains (skin, hair, limbs, internal organs) using macroscopic, microscopic, morphometric and histological methods, in particular the histological structure of spiny hair and morphometry of the elk tongue, are revealed. It is demonstrated that a comprehensive pathomorphological approach provides an objective solution to identification, diagnostic and situational expert tasks necessary for the qualification of a crime under Article 248 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: Forensic veterinary examination, illegal hunting, species identification, traumatic injuries, European moose, wild boar, European roe deer.

Судово-ветеринарна експертиза у випадках незаконного полювання

В. М. Лемішевський[✉]

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, м. Львів, Україна

У статті узагальнено теоретичні засади та практичний досвід застосування судово-ветеринарної експертизи у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним полюванням на території України. Проаналізовано висновки експертиз, проведених у 2022–2024 роках на кафедрі нормальної та патологічної морфології і судової ветеринарії Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, щодо випадків незаконного добування лося європейського (*Alces alces*), диких свиней (*Sus scrofa*) та козулі європейської (*Capreolus capreolus*). У ході дослідження застосовано комплексний методологічний підхід, що включав: аналіз матеріалів кримінальних справ, зовнішній та внутрішній огляд трупів (розтин), рентгенографію, гістологічне та морфометричне дослідження волосся. За результатами експертизи двох трупів дикої свині виявлено наскрізні вогнепальні поранення грудної клітки з ушкодженням ребер, легень та серця (розриви міокарда, гемоперикард). Встановлено, що безпосередньою причиною смерті стали масивна крововтрата, геморагічний шок та серцево-судинна недостатність. Під час дослідження трупа сарни європейської встановлено сліде кульове поранення. Рентгенологічно підтверджено наявність стороннього металевого предмета в м'яких тканинах та багатоуламковий перелом стегнової кістки. Трасекторія ранового каналу вказувала на ураження органів черевної та тазової порожнин, що призвело до розвитку травматичного шоку та гострої постгеморагічної анемії. Експертиза фрагментів скелету, внутрішніх органів, шкіри і волосся дозволила достовірно встановити видову належність об'єктів до лося європейського (*Alces alces*). Встановлено на рештках туші вхідні та вихідні вогнепальні отвори, множинні дрібні ранові дефекти, що відповідають морфології вогнепального ураження. Зокрема, зафіксовано численні різні пошкодження шкіри та м'яких тканин, що утворилися під час свіжування туші та мають посмертне походження. Інтерпретація морфології та характеру ушкоджень дала підстави констатувати прижиттєве вогнепальне поранення грудної клітки з ураженням життєво важливих органів та розвитком масивної крововтрати. За результатами аналізу встановлено, що досліджувані об'єкти походили від кількох тварин одного біологічного виду. Обґрунтовано діагностичну цінність морфологічних ознак вогнепальних ушкоджень (вхідні та вихідні отвори, конфігурація ранових каналів, особливості крововиливів, характер руйнування кісток і паренхіматозних органів), що дозволяють достовірно встановлювати прижиттєвий характер травми, прямий причинно-наслідковий зв'язок із настанням смерті. Розкрито можливості надійної видової ідентифікації за рештками туші (шкіра, волосся, кісточки, внутрішні органи) з використанням макроскопічних, мікроскопічних, морфометричних і гістологічних методів, зокрема гістологічної структури остистого волосся та морфометрії язика лося. Продемонстровано, що комплексний патоморфологічний підхід забезпечує об'єктивне вирішення ідентифікаційних, діагностичних і ситуаційних експертних завдань, необхідних для кваліфікації злочину за ст. 248 КК України.

Ключові слова: судово-ветеринарна експертиза, незаконне полювання, ідентифікація виду, травматичні ушкодження, європейський лось, дикий кабан, європейська козуля.

Вступ

В Україні, як і в усьому світі, незаконне полювання, зокрема на диких тварин і птахів, що перебувають під загрозою зникнення, становить серйозну проблему (Duffy et al., 2016; Nishant et al., 2017; Gouda et al., 2020; Rija et al., 2020; Sheihas, 2021; Shevchenko et al., 2021; Lavadinovic et al., 2021; Lees, 2022; Rana & Kumar, 2023; Gorbunova & Katerina, 2024; Zyambo et al., 2024). Ситуація різко загострилася після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, що призвело не лише до загрози життю та здоров'ю мирних громадян, але й значно посилило антропогенний тиск на екосистеми, в тому числі через акти екоциду (Shamsutdinov, 2023; Dorogan et al., 2024; Levchenko et al., 2025; Zgurovskij, 2025). Через бойові дії в Україні згоріло понад 2 млн гектарів лісів і степів, що призвело до фрагментації популяцій диких тварин та підвищення їхньої вразливості (Hotsii et al., 2022). В умовах обстрілів, мінування та постійних пожеж природоохоронні території зазнали критичних пошкоджень, а контроль за ними став обмеженим, що створило сприятливі умови для браконьєрства, у тому числі на землях природно-заповідного фонду (Leal Filho et al., 2024; Sokol & Bohdanova, 2025). Додатковим чинником зростання незаконного добування тварин є соціально-економічні труднощі, що спонукає людей в окупованих та приф-

ронтних регіонах вдаватися до полювання, щоб задовольнити базові матеріальні потреби (Myroniuk et al., 2023; Sapielkin & Sapielkina, 2024; Kozyr, 2025). Дослідження та звіти міжнародних організацій, зокрема WWF та ООН, підтверджують зростання рівня браконьєрства під час війни. Вперше за історію своїх спостережень Міжнародний союз охорони природи визнав, що воєнні дії є фактором ризику зникнення унікальних видів тварин і рослин (Garces & Pires, 2025).

Для подолання проблеми браконьєрства та з метою збереження мисливських ресурсів у період воєнного стану органи виконавчої влади та інститут президентства України запровадили комплекс заходів, що передбачають введення правил та лімітів на полювання, а в окремих регіонах, відповідно до рішень місцевої влади, повну заборону на полювання, за винятком проведення біотехнічних робіт і заходів, спрямованих на підтримання епізоотичного благополуччя в мисливських угіддях (Pro vstanovlennia obmezhen..., 2022). Правовою підставою для реалізації цих рішень слугують норми національного законодавства, зокрема пункт 6 частини третьої статті 15 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, стаття 8 Закону України “Про мисливське господарство та полювання” (Pro myslyvske hospodarstvo..., 2024), стаття 14 Закону України “Про тваринний світ” (Pro tvarynnyi svit, 2024), стаття 75

Лісового кодексу України, а також Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні” (зі змінами), затверджений відповідним Законом України, та Указ Президента України від 24.02.2022 №68/2022 “Про утворення військової адміністрації”. Зазначені положення узгоджуються також із Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні”, що визначає механізми реалізації державної політики у сфері природокористування на місцевому рівні.

Захист диких тварин від незаконного полювання забезпечується відповідно до таких законодавчих актів: Закон України “Про тваринний світ” ([Pro tvarynnyi svit, 2024](#)), Законом України “Про Червону книгу України” ([Pro Chervonu knyhu Ukrainy, 2024](#)), Закон України “Про природно-заповідний фонд України” ([Pro pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy, 2025](#)), Бернська конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України ([Kryminalnyi kodeks Ukrainy, 2001](#)), а також підзаконні акти, такі як Положення про правила проведення полювань, поводження із зброєю та порядок видачі ліцензій на полювання мисливських тварин ([Pro zatverdzhennia Instruktsii..., 2007](#)).

Незаконне полювання слід визначати як дії, спрямовані на вистежування, переслідування та добування диких тварин і птахів у місцях, де це заборонено, у невстановлений час або із застосуванням заборонених методів ([Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy, 2013](#); [Gospodarec, 2016](#); [Matvieiev, 2016](#)).

Під предметом незаконного полювання слід розуміти таких диких тварин і птахів, які перебувають під захистом закону, живуть у природному середовищі, напіввільних умовах або в неволі, включені до державного мисливського фонду, мешкають у мисливських угіддях або були випущені туди для розмноження ([Ablamska & Shevchuk, 2024](#)). Об’єктом цих правопорушень є суспільні відносини, що охоплюють порушення норм виробництва та промислів, посягання на право власності у сфері природних ресурсів, неправомірне використання природних багатств у господарській діяльності, невиконання вимог щодо регулювання мисливського господарства, а також відносини, що забезпечують екологічну рівновагу тваринного світу, його безпеку, стабільність і збереження природно-ресурсного потенціалу, зокрема тварин і птахів ([Hospodarets, 2015](#); [Matvieiev, 2016](#)).

В Україні незаконне полювання класифікується як серйозне правопорушення, що регулюється нормами адміністративного та кримінального законодавства. Відповідальність за такі дії визначається залежно від характеру, наслідків порушення та його екологічних і соціальних імплікацій ([Mamedov, 2025](#)).

Виходячи із диспозиції статті 85 Кодексу України про адміністративні правопорушення, адміністративна відповідальність застосовується у випадках порушення правил полювання, за умови, що такі дії не призвели до добування, поранення чи знищення тварин або не завдали істотної шкоди довкіллю. До таких порушень належать, зокрема, полювання без відпові-

дного дозволу, використання заборонених знарядь чи методів, а також полювання в заборонений час або поза межами визначених мисливських угідь. Санкції включають штрафи, конфіскацію знарядь полювання та можливе позбавлення дозволу на полювання.

Натомість кримінальна відповідальність, передбачена статтею 248 Кримінального кодексу України, настає за умови завдання істотної шкоди природним ресурсам, зокрема через незаконне добування тварин, полювання на територіях природно-заповідного фонду або знищення видів, занесених до Червоної книги України ([Paryzkyi, 2017](#)).

Незалежно від притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності або звільнення від неї, особа зобов’язана в рамках цивільно-правової відповідальності відшкодувати шкоду, завдану внаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства, за встановленими таксами. Зокрема, розмір відшкодування за незаконне добування або знищення однієї особи становить 130 000 грн для лося європейського, 60 000 грн для кабана та 32 000 грн для самця козулі ([Pro zatverdzhennia Taks..., 2017](#)).

У процесі розслідування злочинів проти дикої природи ключовим інструментом доказування є судово-ветеринарна експертиза ([Okhrimenko, 2017](#)). Вона має міждисциплінарний характер, поєднуючи комплекс ветеринарно-біологічних досліджень із застосуванням спеціальних знань, що забезпечує об’єктивне та науково обґрунтоване встановлення фактів щодо тварин у розслідуванні злочинів і правопорушень. Зокрема, при проведенні ідентифікаційних досліджень встановлюється видова приналежність тварини за фрагментами туші, кістками, волоссям ([Derecha et al., 2022](#)). До діагностичних завдань належить встановлення вітального статусу тварини, з’ясування причин та механізмів виникнення ушкоджень чи каліцтва, їхнього причинно-наслідкового зв’язку з імовірним правопорушенням, а також з’ясування причин смерті та часу її настання. Ситуаційні завдання охоплюють реконструкцію механізму події та взаємодії об’єктів у конкретних обставинах, відновлення динаміки розвитку події на підставі виявлених слідів і стану об’єктів, що уможливорює відтворення фактичної картини правопорушення ([Yatsenko, 2022](#)). Також у системі завдань судово-ветеринарної експертизи виокремлюють інтеграційні завдання, які мають комплексний характер і передбачають узагальнення та синтез результатів ідентифікаційних, діагностичних, ситуаційних та інших досліджень. Їх метою є відтворення цілісної картини події правопорушення, встановлення механізму його розвитку, а також виявлення взаємозв’язків між окремими об’єктами, слідами та процесами ([Yatsenko, 2023](#)).

Проблема незаконного полювання в сучасних умовах набуває не лише екологічного, а й суспільного та правового значення. Війна посилила виклики, пов’язані з охороною дикої природи, що вимагає нових підходів до фіксації, аналізу та доведення фактів правопорушень. У цьому контексті роль судово-ветеринарної експертизи зростає, адже саме вона забезпечує об’єктивність, доказовість і наукове підґрунтя для ухвалення правових рішень ([Lemishkevskyi,](#)

2024). З огляду на обмежену кількість наукових досліджень у цій галузі, подальший розвиток методології та узагальнення практичного досвіду, розроблення єдиних підходів до оцінки отриманих результатів є необхідною умовою для підвищення ефективності протидії злочинам проти дикої природи.

Мета дослідження

Узагальнення теоретичних засад і практичного досвіду застосування судово-ветеринарної експертизи у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним полюванням, а також визначення її ролі у встановленні істини та забезпеченні невідворотності відповідальності за злочини проти дикої природи.

Матеріал і методи досліджень

У роботі проаналізовано висновки судово-ветеринарних експертиз, проведених у 2022–2024 році на кафедрі нормальної та патологічної морфології і судової ветеринарії Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Об'єктами дослідження були трупи тварин, рештки туш, матеріали справи надіслані Національною поліцією України, для з'ясування необхідних питань у кримінальному провадженні за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених статтею 248 Кримінального кодексу України. Експертизи проводилися відповідно до процедури, визначеної Законом України “Про судову експертизу” на підставі постанови слідчого, слідчого судді або ухвали суду відповідно до статей 110, 242, 243 Кримінального процесуального кодексу України. Під час експертного дослідження було проведено патолого-анатомічний розтин для з'ясування причини смерті та патологічних змін мертвої тварини згідно затверджених методикам (Yatsenko & Kazantsev, 2022). Морфологічні дослідження проводили з використанням стандартних методів і методик макроскопічного та гістологічного аналізу тканин. Рентгенографічне дослідження використовувалося для реєстрації переломів кісток та виявлення сторонніх тіл, що містять метали.

Результати та їх обговорення

Проведений аналіз матеріалів судово-ветеринарних експертиз у справах про незаконне полювання, встановив, що у 2022–2024 роках на території Львівської, Волинської областей предметом незаконного добування були дикі свині, козулі та лось. Отримані результати вказують на наявність певних закономірностей у морфології та механізмах утворення травматичних ушкоджень, які мають важливе значення для судово-ветеринарної оцінки та встановлення причин смерті. Окрему практичну цінність становлять морфологічні критерії при встановленні видової належності тварини за частинами тіла, кістковими або органами фрагментами, що часто є єдиними об'єктами експертного дослідження у таких справах. Для ілюстрації характеру таких травм та їх судово-ветеринарної оцінки наведемо окремі прикла-

ди з практики фахових досліджень, які відображають специфіку експертного підходу до аналізу ушкоджень, встановлення видової належності тварини та причинно-наслідкових зв'язків між травмою і настанням смерті.

У кримінальному провадженні №1202003014000XXXX від 04.10.2020 року, розпочатою за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 248 Кримінального кодексу України, відповідно до постанови слідчого від 26.01.2022 року встановлено, що 03 жовтня 2020 у невідомий час доби, особа “А”, за попередньою змовою із особою “Б”, особою “В” та особою “Г”, перебуваючи на території болотистої ділянки місцевості в урочищі “Гірка”, яка входить до складу господарської зони національного природного парку “Припять-Стохід”, поблизу с. Пожог, Волинської області, незаконно відстріляли тварину, схожу на самку лося, яка занесена до Червоної книги України. У ході проведення оперативно-розшукових заходів 03.10.2020 р. та 04.10.2020 р. було виявлено та вилучено два полімерні мішки білого кольору із м'ясом та внутрішніми органами тварини; два тканинні рюкзаки зеленого кольору з м'ясом та внутрішніми органами тварини; шкіру відстріляної тварини, схожої на лося, загальною вагою 21,5 кг; фрагментовані рештки лося у вигляді лап із копитами, грудної клітки, вух, губи, ший. Усі речові докази поміщено до полімерних мішків, опломбовано паперовими бирками, завірено підписами слідчого і понятими та передано на зберігання у кімнату зберігання речових доказів Любешівського ВП Камінь-Каширського ВП ГУНП у Волинській області в смт. Любешів, вул. Незалежності 95.

23.06.2022 року об'єкти дослідження було доставлено службовим автомобілем Національної поліції України до прозекторію кафедри нормальної та патологічної морфології і судової ветеринарії Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького для проведення судово-ветеринарної експертизи фахівцями кафедри. Пакування не порушене, паперові бирки цілі, слідів розкриття або стороннього втручання не встановлено.

На вирішення фахівцям поставлено такі питання: 1. До якого виду тварин відносяться фрагментовані рештки та шкіра, які надані на дослідження (за можливості встановити родову приналежність). 2. Які ушкодження наявні на виявлених рештках тіла тварини, на яких частинах вони знаходяться і якого характеру?

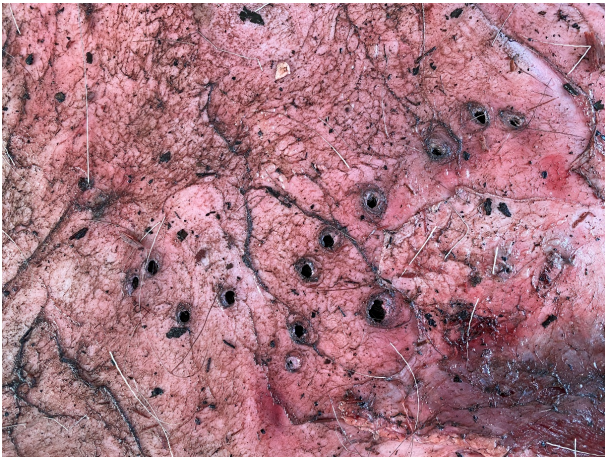
При огляді полімерного мішка № 1 в ньому наявні різної величини скелетні м'язи з жировою та сполучною тканиною; кістки тазового поясу (клубова, сіднична, лобкова кістки), дві головки стегнових кісток, ребра, грудина, поперекові хребці; одна анатомічно ціла нирка та два фрагменти нирок, два фрагменти серця.

У полімерному мішку № 2 та № 3 присутні органи грудної порожнини та їх фрагменти, два органокomплекси “А” та “Б”, які включали трахею, легені, серце, фрагменти тимуса. Також були наявні: одне анатомічно ціле серце, два фрагменти легень, одна анатоміч-

но ціла печінка та два фрагменти печінки, один язик, три анатомічно цілі нирки.

У мішку № 4, № 5, № 6, № 7, № 8 знаходилися: щільно звернута в рулон шкіра (займала повністю один мішок), два вуха, верхня губа із ніздрями, два фрагменти грудної клітки (ребра, грудні хребці), фрагменти шийного та поперекового відділів хребта і тазу (крижові хребці і дві тазові кістки), ліва і права тазові кінцівки: одна повністю із всіма кістками, лапа вкрита шкірою і містила ратиці, друга представлена лише стегноюю, гомілковою кістками та надколінник. Ліва та права грудні кінцівки: одна повністю із всіма кістками, вкрита шкірою і закінчується ратицями, друга частково – лопатка, плечова, променева та ліктьова кістки. Кістки скелету були відділені від скелетної мускулатури. Плечова кістка та лопатка лівої грудної кінцівки із множинними пошкодженнями.

Під час зовнішнього огляду фрагментів шкіри встановлено вхідний вогнепальний отвір, краї якого загорнуті всередину, з паском осаднення та вираженим дефектом тканини розміром 3,0×2,0 см, а також вихідний кульовий отвір розміром 4,2×3,5 см. В тому числі присутні чисельні дрібні вхідні дробові отвори, кучність розсіювання дробинок 21 см, що вказує на те, що постріл був здійснений з близької відстані (рис. 1). Також на шкірі наявні механічні пошкодження спричинені дією гострих ріжучих предметів, ймовірно в ході зняття шкіри.

Рис. 1. Множинні наскрізні дефекти шкіри із крововиливами, що формують характерну картину дробового ураження

На 8 правому ребрі виявлено зону раневого дефекту (мінус тканина), розміром 3,0×2,5 см, із ділянками некротизованої кістковою тканиною по периферії, яка утворилася внаслідок механічної дії вогнепального снаряда (рис. 2). Рановий канал проходив крізь органи грудної порожнини. На лівому боці грудної стінки спостерігали пошкодження ребер із крововиливами у міжреберних м'язах та фрагментами кісткової тканини в них.

У досліджуваному органомкомплексі "А", (трахея, легені, серце) встановлено механічні ушкодження різного характеру та розміру, зокрема: 1) дефект тканини діаметром 3,0 см у правій легені, просочений

кров'ю, з рановим каналом, що проходить через праву та ліву легені. 2) чисельні дрібні наскрізні отвори, які характерні для дробового ураження. Також в ушкоджених ділянках легень виявили фрагменти кісткової тканини. Трахея повздовжньо-овальної форми, трахеальні кільця цілісні. Серце конусовидної форми, серцева сорочка тонка, тьмяна; міокард світло-червоного кольору, пружної консистенції. Цілісність серця збережена.

Рис. 2. Округлий дефект на 8 правому ребрі з боку вхідної рани, що утворився внаслідок механічної дії вогнепального снаряда.

У досліджуваному органомкомплексі "Б", встановлено чисельні дрібні отвори просочені кров'ю у крихітній, середній, діафрагмальній частці лівої та правої легені. Трахея повздовжньо-овальної форми, трахеальні кільця цілісні. Серце оточене перикардом, міокард світло-червоного кольору, пружної консистенції, ендокард гладкий та блискучий. У цьому ж пакеті присутнє серце, відділене від перикарду, міокард анатомічно цілісний, пружної консистенції, добре розвинена епікардіальна жирова тканина. Наявні два окремі фрагменти серця, представлені конусоподібними сегментами серцевого м'яза, буро-червоного кольору, як наслідок розвитку посмертних змін.

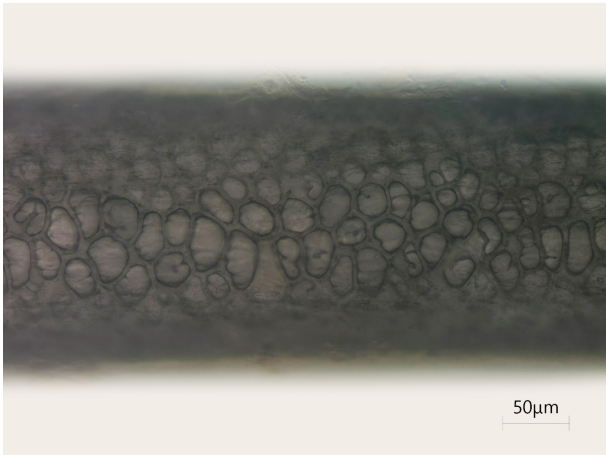
За дослідження виявлено чотири анатомічно цілих нирки та два фрагменти нирок. У представлених нирках жирова капсула розвинена помірно, волокниста капсула знімається легко, на розрізі чітка диференціація кіркової та мозкової речовини, кіркова речовина широка, поверхня нирок гладка, мозкова речовина розділена на численні ниркові піраміди, кожна з яких закінчується окремим сосочком.

При дослідженні внутрішніх органів встановлено одну анатомічно цілу печінку жовто-глинистого кольору, дрябкої консистенції, при розрізі краї розходяться і на ножі присутній сальний наліт. Також наявні два окремих фрагменти печінки темно-вишневого кольору, пружної консистенції, сполучнотканинна капсула вкрита плівкою біло-жовтого кольору.

Язик масою 445 г, довжиною 30 см. Відстань від кореня язика до вуздечки 16,5 см. Відстань від вуздечки до кінця верхівки язика 13,5 см. Довга, рухлива верхівка язика, її відносна довжина до загальної довжина язика перевищує 36 %.

Верхня губа та ринальна ділянка масивна, широка, рухлива, з вираженими поперечними складками та злегка заокругленим краєм. Шкіра губ товста, пігментована, містить численні вібриси. Ніздрі широко розставлені, розташовані по боках передньої частини носа, овальної форми. Вуха великі, лопатеподібної форми, зовнішній край заокруглений, внутрішня поверхня вкрита коротким волоссям, тоді як на зовнішній поверхні вуха воно довге і щільне.

За мікроскопічного дослідження остистого волосся встановлено, що корінь волосу тонкий, стрижень широкий та дещо звужується до верхівки. Мозкова речовина має комірчасту будову, складається з великих, багатокутних клітин, заповнених повітрям. Медулярний індекс (відношення діаметра мозкової речовини до загального діаметра волосини) становить 0,9. Кіркова речовина розвинена слабо у вигляді дуже вузького кільця по периферії волосини. Форма кутикули волосини змінюється залежно від її зони (корінь, стрижень, кінчик), однак у проксимальній та середній частинах лусочки мають багатокутну форму й щільно прилягають одна до одної, утворюючи характерний мозаїчний рисунок (рис. 3). Встановлені морфологічні ознаки мають видовий характер і дозволяють достовірно ідентифікувати волосся як приналежне до Лося європейського серед інших парнокопитних. Наші дані щодо характерної будови кутикули волосся лося знаходять підтвердження в роботах інших науковців (Yatsenko et al., 2017).

Рис. 3. Структура остистого волосся лося європейського. Гістологічний препарат, $\times 200$

Відповіді на поставлені питання: 1. В ході проведеного дослідження виявлено: фрагменти скелету тварини; три анатомічно цілих серця та два фрагменти серцевого м'язу; чотири анатомічно цілі нирки та два фрагменти нирок; два цілих органокомплекси трахеї, бронхів та легень, а також два фрагменти легень; одна ціла печінка та два фрагменти печінки, один язик. Отже, представлені об'єкти на дослідження належать декільком тваринам одного біологічного виду. За морфологічною будовою волосся, верхньої губи, кінцівок, нирок, легень та язика встановлено, що надані на дослідження об'єкти належать біологічному виду Лось європейський (*Alces alces*), роду Лось (*Alces*). 2. На досліджуваних фрагментах тіла тварини

встановлено вогнепальні ушкодження (вхідні та вихідні отвори, ранові канали, крововиливи, фрагментація кісток і внутрішніх органів) та посмертні механічні ушкодження у вигляді різаних ран, які ймовірно утворились при свіжуванні туші. Ушкодження локалізовані на шкірі, кістках грудної та тазової частин скелета, легнях та інших внутрішніх органах, мають прижиттєвий характер та свідчать про насильницьку загибель тварини.

У кримінальному провадженні №120241414300XXXX від 11.11.2024 року, розпочатою за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 248 Кримінального кодексу України, зі змісту постанови слідчого встановлено, що 10.11.2024 р. у с. Горбачі Львівського району Львівської області невідомі особи здійснювали стрілянину по диких кабанах у полі.

Враховуючи, що для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, керуючись ст. ст. 110, 242, 243 КПК України, виникла необхідність у проведенні судово-ветеринарної експертизи, яку було доручено провести фахівцям Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького.

12 листопада 2024 року до прозекторію кафедри було доставлено два трупи диких свиней у чорних полімерних мішках. Пакування цілісне та скріплене паперовими бирками із підписами слідчого і понятих.

Під час зовнішнього огляду відзначали, що тварини міцної, компактної тілобудови. Голова масивна, видовжена та закінчується добре розвиненим, рухливим рилом. Очі невеликі, розташовані з боків голови. Вуха середнього розміру, вкриті короткою щетиною. Грудна клітка широка, глибока. Передні кінцівки короткі, а задні дещо довші, закінчуються ратицями. Тіло вкрите грубою та довгою, темно-коричневого кольору щетиною. Маса тіла об'єкту дослідження №1 становить 68,2 кг, об'єкту дослідження №2 – 69,1 кг. Обидва об'єкти дослідження є самки, дикі свині, належать до ссавців (*Mammalia*), виду Свиня дика (*Sus scrofa*, Linnaeus, 1758), роду Свиня (*Sus*), родини Свинових (*Suidae*) ряду Парнокопитних (*Artiodactyla*).

Під час зовнішнього огляду об'єкта дослідження №1 спостерігали помірне трупне заляккання та трупне охолодження. На грудній стінці з ліва на рівні 4-5 ребра відзначали вхідний вогнепальний отвір овальної форми, розміром 1,9 $\times$ 0,9 см (рис. 4). Вихідний вогнепальний отвір неправильної форми, розміром 2,3 $\times$ 1,7 см локалізувався з правої сторони грудної стінки на рівні 6–7 ребра. Краї рани нерівні, неправильної форми та вивернуті на зовні.

Під час внутрішнього огляду об'єкта дослідження №1 встановлено, що скелетні м'язи добре розвинені, світло-червоного кольору. Підшкірна жирова клітковина також розвинена добре. У підшкірній клітковині та м'язах грудної стінки в ділянках входу й виходу снаряда відзначали масивні крововиливи. Внаслідок прямого механічного впливу снаряда на тканини відзначали переломи ребер в ділянці грудної стінки (4–5 з лівого боку, 6–7 з правого боку). Розміщення та цілісність органів грудної порожнини порушене. На-

явна значна кількість крові темно вишневого кольору із згустками у грудній порожнині (рис. 5).

Рис. 4. Вхідний вогнепальний отвір з лівого боку грудної стінки. Об'єкт дослідження № 1

Рис. 5. Нагромадження значної кількості крові у грудній порожнині. Об'єкт дослідження № 1

Встановлено травматичне пошкодження верхівкових та середніх часток легень, з крововиливами та некротичними змінами тканин за ходом ранового каналу. Великі кровоносні судини, що входять до складу великого та малого кіл кровообігу в ділянці основи серця, зазнали ушкоджень, що призвело до масивної кровотечі та скупчення крові в грудній порожнині. Серцева сорочка розірвана, м'язова тканина лівого та правого шлуночків з розривами.

Розміщення органів черевної порожнини анатомічно правильне, очеревина блідо-рожевого кольору. Печінка неоднорідно забарвлена, блідо-коричневого кольору, з гострими краями. Жовчний міхур розширений, заповнений рідиною жовтого кольору із зеленим відтінком. Шлунок помірно наповнений кормовими масами з фрагментами зерен кукурудзи. Слизова оболонка тонких та товстих кишків блідо рожевого кольору, гладка, волога. Нирки незбільшені, світло-коричневого кольору, волокниста капсула знімається легко. Сечовий міхур з незначним вмістом рідини соломяного кольору. Селезінка яскраво-червоного кольору, краї загострені, капсула незначно зморщена.

Матка представлена коротким тілом та двома довгими, помірно звивистими матковими рогами, які поступово звужуються у напрямку до маткових труб. Стінка матки щільна, слизова оболонка складчаста, з

вираженим залозистим шаром та карункулоподібними підвищеннями. Шийка матки видовжена, циліндрична, зі щільними кільцеподібними складками цервікального каналу.

Під час зовнішнього огляду об'єкта дослідження № 2 спостерігали помірне трупне залякання та охолодження. Відзначали наскрізне вогнепальне ушкодження, вхідний кульовий отвір округлої форми, розміром 2,0×2,5 см, знаходився позаду плечолопаткового суглоба з лівого боку (рис. 6).

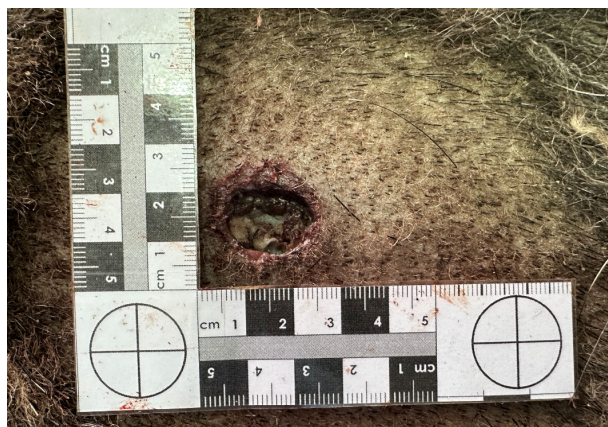

Рис. 6. Вхідний вогнепальний отвір позаду плечолопаткового суглоба з лівого боку. Об'єкт дослідження № 2

По ходу ранового каналу в підшкірній клітковині, м'язах присутні масивні крововиливи, переломи ребер у місці з'єднання з ручкою груднини (грудної кістки) з відшарування шкіри в місці виходу кулі. Вихідний вогнепальний отвір видовженої форми розміром 6,0×2,3 см у вентральній ділянці груднини, навколо якого присутні три отвори неправильної форми розміром 1,5–2,0 см. Отримані результати щодо механізмів утворення вогнепальних ушкоджень у диких свиней повністю узгоджуються з даними, опублікованими іншими авторами (Yatsenko et al., 2015).

Під час внутрішнього огляду відзначали масивне відшарування підшкірної жирової клітковини із значними крововиливами в ділянці груднини та вище ліктьового суглоба. Розміщення органів грудної порожнини збережене, цілісність органів порушена. В грудній порожнині наявна значна кількість крові темно-вишневого кольору із згустками. У порожнині перикарда наявний крововилив (рис. 7). Верхівка серця з множинними розривами та надривами міокарду. Легені неоднорідно забарвлені, верхівкові долі в стані ателектазу, серцева та задні долі з множинними розривами в яких присутні фрагменти кісткової тканини.

Розміщення органів черевної порожнини правильне, виражена анемічність серозних покривів, наявний розрив стінки шлунка по великій кривизні, вміст шлунка представлено кормовими масами (жовто-зеленого кольору з дрібними фрагментами кукурудзи). Печінка світло-червоного кольору з сіруватим відтінком. Жовчний міхур помірно наповнений рідиною жовто-зеленого кольору. Слизова оболонка тонких та товстих кишків гладенька, волога, бліда. Нирки

характерної величини та форми, світло-коричневого кольору, волокниста капсула знімається легко. Сечовий міхур порожній. Селезінка яскраво-червоного кольору з ледь помітним фіолетовим відтінком, краї гострі з поодинокими надривами сполучнотканинної капсули (рис. 8). Матка, роги матки характерної форми, макроскопічно плодів не виявлено.

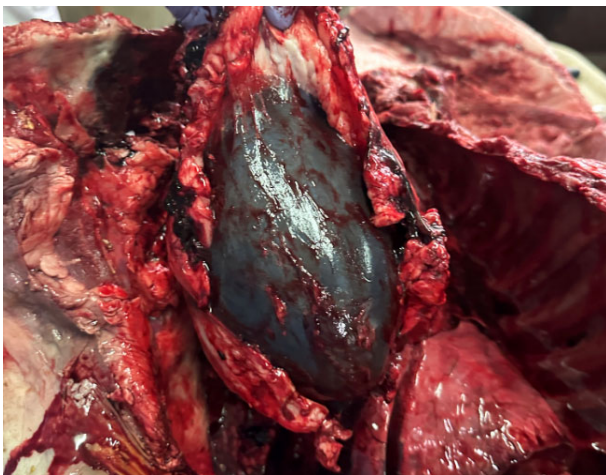

Рис. 7. Гемоперикард. Об'єкт дослідження № 2

Рис. 8. Надриви капсули селезінки, анемія серозних покривів кишок. Об'єкт дослідження № 2

За результатами дослідження двох диких свиней (самок) встановлено, що смерть тварин настала внаслідок наскрізного вогнепального поранення зі значними ушкодженнями стінки грудної порожнини, легень та серця, що призвело до розвитку шоку, серцево-судинної та дихальної недостатності, а також постгеморагічної анемії. Вогнепальні ушкодження в обох об'єктах дослідження мають прямий причинно-наслідковий зв'язок із настанням смерті. За тяжкістю травм ушкодження відносяться до категорії тяжких, несумісних із життям. Термін настання смерті на момент проведення дослідження трупів оцінюється приблизно трьома добами.

У кримінальному провадженні №1202414245000XXXX від 24.11.2024 року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 248 Кримінального кодексу України, зі змісту постанови слідчого встановлено, що 23.11.2024 р. о 22.57 год. надійшло повідомлення на лінію 102 про те, що виявлено трьох мертвих козуль, які знаходяться неподалік кар'єру с. Лагодів, Львівського району,

Львівської області, виїздом СОГ було встановлено, що за межами с. Лагодів громадянин "А", 28.02.2000 р.н. близько 22.50 год. виявив незаконне полювання на тварин, а саме застрелених трьох козуль.

Об'єкт дослідження був належним чином упакований, промаркований та опломбований паперовими бирками, завіреними підписами слідчого та понятих, і 26 листопада 2024 р. у замороженому стані доставлений на кафедру нормальної та патологічної морфології і судової ветеринарії Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького для проведення судово-ветеринарної експертизи.

Під час зовнішнього огляду усіх трьох трупів тварин відзначали добре виражене охолодження тіл. Тварини з компактним тілом і довгою шиєю. Задні кінцівки довші за передні. Голова пропорційна, вуха гострої форми, очі великі, темно-коричневі, з косо поставленими зіницями. На кінці клиноподібно звуженої мордочки велика гола ділянка шкіри чорного кольору, на якій розташовані ніздрі. Остевий волос в ділянці носо-губного дзеркала короткий і жорсткий. Ратиці вузькі, загострені на передньому кінці, чорні і блискучі. Шерстний покрив буро-коричневого кольору, забарвлення спини і крупа більш темне, ніж боків і живота. Шерсть на кінцівках із зовнішнього боку того ж кольору що і на тулубі, з внутрішнього боку кінцівок забарвлення світліше, як на череві. Під хвостом, в ділянці ануса шерстний покрив значно світліший за основне забарвлення тулуба. Представлені трупи тварин належать до виду Сарна європейська (*Capreolus capreolus*), ссавець родини оленевих (*Cervidae*), ряду Парнокопитних (*Artiodactyla*).

За рентгенологічного дослідження трупа козулі масою тіла 23,4 кг, віком близько 2–3 роки відзначали закритий перелом правої стегнової кістки та рентгенопозитивні білі, щільні включення металевго снаряду, одне з яких було досить об'ємним та нагадувало кулю (рис. 9).

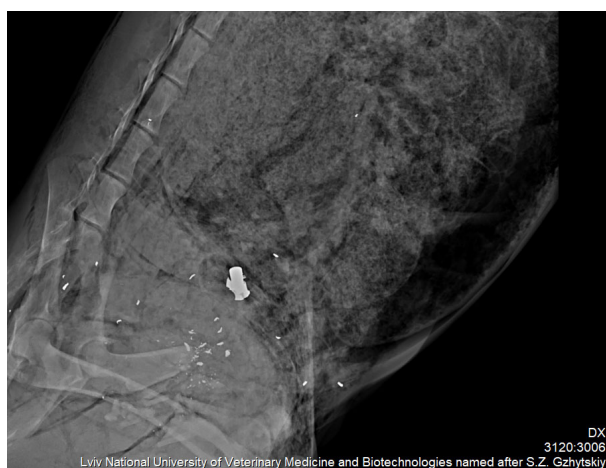

Рис. 9. Порушення цілісності правої стегнової кістки. Численні дрібні, неправильної форми фрагменти кісткової тканини та один щільний, рентгеноконтрастний сторонній предмет в черевній порожнині. Об'єкт дослідження № 3. Рентгенограма, бокова проекція

Під час зовнішнього огляду трупа тварини відзначали добре виражене охолодження трупа. В задній частині тулуба з лівого боку відзначали вхідний вогнепальний отвір з дефектом тканини округлої форми, розміром 1,1×1,0 см. Краї рани злегка загнуті всередину із паском осаднення, що характерно для вхідного вогнепального кульового отвору. Шерсть навколо рани і в глибині ранового каналу забруднені кров'ю (рис. 10).

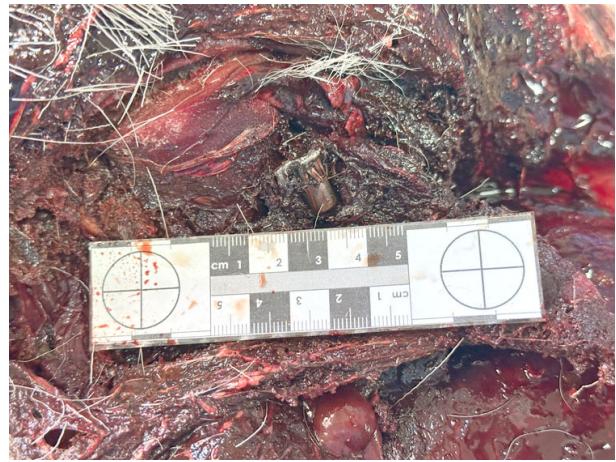
Рис. 10. Вхідний кульовий отвір із формуванням вогнепальної рани в ділянці лівої стегнової кістки. Об'єкт дослідження № 3

З правого боку в ділянці стегнової кістки відзначали дефект неправильної форми, розміром 2,5×2,5 см. Краї рани нерівні, злегка загнуті назовні. В рані присутній металевий фрагмент снаряду та дрібні, неправильної форми уламки кісткової тканини. Шерсть навколо рани забруднена кров'ю (рис. 11).

Рис. 11. Вихідний кульовий отвір в ділянці правого стегна. Об'єкт дослідження № 3

Під час внутрішнього огляду в ділянці лівої стегнової кістки відзначали масивний крововилив в підшкірну клітковину та м'язи лівого стегна. Багатоуламковий перелом правої стегнової кістки. В стегнових м'язах наявний металевий снаряд видовженої форми, із деформованою головною частиною та лінійними подряпинами на хвостовій частині. Діаметр хвостової частини снаряду 8 мм, довжина 19 мм, вага 9,5 грам (рис. 12).

Рис. 12. Снаряд в товщі в товщі м'язів стегнової групи з правого боку. Об'єкт дослідження № 3

Органи грудної порожнини розміщені анатомічно правильно. Діафрагма волога, блискуча. Легені неоднорідно забарвлені, з ділянками світло-рожевого та рожево-вишневого кольору. Серце конусоподібної форми; перикард прозорий, тонкий, гладкий; міокард пружної консистенції.

У черевній та тазовій порожнинах містилася значна кількість крові. Органи тазової порожнини, частково черевної порожнини: сечовий міхур, матка, яєчники, пряма кишка, окремі петлі товстих кишок значно ушкоджені, просякнуті кров'ю. Печінка світло-коричневого кольору, пружної консистенції. Жовчний міхур помірно наповнений рідиною жовто-зеленого кольору. Підшлункова залоза дряблї консистенції, білувато-сірого кольору. У передшлунках і сичузі наявна помірна кількість кормових мас. Тонкі та товсті кишки наповнені помірною кількістю хімусу і калових мас, стінки кишок просякнуті кров'ю. Селезінка темно вишневого кольору, краї загострені, капсула зморщена. Нирки природної величини, світло-коричневого кольору, пружної консистенції.

У результаті проведеного дослідження козулі європейської (*Capreolus capreolus*) встановлено, ураження задньої частини тіла: що супроводжувались пошкодженням правої стегнової кістки, органів черевної і тазової порожнин: товстої кишки, сечового міхура та матки, які супроводжувались кровотечею в черевну порожнину, розвитком постгеморагічної анемії та серцево-судинної, дихальної недостатності, травматичним шоком. Термін настання смерті на момент проведення дослідження трупа оцінюється приблизно трьома добами. Отримані результати досліджень узгоджуються з існуючими науковими даними щодо характерних морфологічних ознак травматичних ушкоджень та особливостей танатогенезу при їх розвитку.

Причиною загибелі стало сліпе вогнепальне кульове ураження, що супроводжувалося травматичним шоком, важким пошкодженням органів черевної і тазової порожнин, перелом правої стегнової кістки, з розвитком кровотечі в черевну порожнину, травматичним розривом сечового міхура, матки, яєчників, товстого кишечника. Постріл було здійснено з невеликої відстані, про що свідчить відсутність слідів дії

порохових газів, обпалення шкіри навколо вхідних отворів.

Висновки

1. Порівняльний аналіз розглянутих матеріалів судово-ветеринарних експертиз за незаконного полювання демонструє, що незалежно від виду тварини вогнепальні ураження проявляють подібну морфологічну закономірність. Це дає змогу виокремити низку діагностичних критеріїв, які мають практичне значення для судово-ветеринарної практики, зокрема: особливості вхідних і вихідних вогнепальних отворів; напрямок та конфігурація ранових каналів; характер руйнування кісткової тканини та паренхіматозних органів; посттравматичні та посмертні механічні пошкодження при свіжуванні або транспортуванні туші.

2. Встановлені ушкодження мали прижиттєвий характер і перебували у прямому причино-наслідковому зв'язку з настанням смерті. Відсутність інших патологічних процесів або травм, здатних самотійно призвести до смерті, підтверджує прямий зв'язок між пораненням і летальним наслідком.

3. Отримані результати підтвердили високу ефективність застосування комплексного підходу, що поєднує патоморфологічні та морфометричні критерії оцінки фрагментів тіла (шкіра, волосся, кінцівки, внутрішні органи). Це забезпечило надійне встановлення видової належності навіть за відсутності цілісного трупа. Зокрема, мікроскопічні особливості остистого волосся та морфологічні ознаки верхньої губи, кінцівок і язика дозволили достовірно ідентифікувати представлені фрагменти туш як такі, що належать Лосю європейському (*Alces alces*).

Відомості про конфлікт інтересів

Автор стверджує про відсутність конфлікту інтересів

References

Ablamska, V. V., & Shevchuk, T. A. (2024). Predmet kryminalnoho pravoporushennia u skladi nezakonnoho poliuvannia. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 31(1), 530–539. DOI: 10.32631/vca.2024.1.46 (in Ukrainian).

Derecha, L., Borzov, O., & Rusitoriu, F. (2022). Identifying Taxonomic Belonging of Animal Hair Using Instrumental and Microscopic Methods. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*, 27(2), 44–58. DOI: 10.32353/khrife.2.2022.04.

Dorogan, O., Venger, O., & Kuznyecov, S. (2024). Pidryv kakhovskoi hes: voiennyi zlochyn ta akt ekotsydu. tezy dopovidei KhVIII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii molodykh uchenykh i studentiv, m. Kyiv, 18 kvitnia 2024r., *Natsionalnyi aviatsiynyi universytet*, 18, 105–107. DOI: 10.18372/2786-8168.18.18571 (in Ukrainian).

Duffy, R., St John, F. A., Buscher, B., & Brockington, D. (2016). Toward a new understanding of the links between poverty and illegal wildlife hunting. *Conservation Biology*, 30(1), 14–22. DOI: 10.1111/cobi.12622.

Garces, A., & Pires, I. (2025). The impact of armed conflict on biodiversity. *Wild Animals*, 1(1), 2025001. DOI: 10.31893/wild.2025001.

Gorbunova, K. V., & Katerina, G. (2024). Nezakonne polyuvannya v Ukraini pid chas voyennogo stanu. *Zlochinnist i protidiya yij v umovah vijni ta u povoyennij perspektivi: mizhdisciplinarna panorama : zb. tez dop. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Vinnicya, 19 kvit. 2024 r.)*. Vinnicya : HNUVS, 249–251 (in Ukrainian).

Gospodarec, M. (2016). Kriminalna vidpovidalnist za nezakonne polyuvannya. *Jurnalul juridic national: teorie si practică*, 17(1/1), 78–81 (in Ukrainian).

Gouda, S., Kerry, R. G., Das, A., & Chauhan, N. S. (2020). Wildlife forensics: a boon for species identification and conservation implications. *Forensic Science International*, 317, 110530. DOI: 10.1016/j.forsciint.2020.110530.

Hospodarets, M. V. (2015). Deiaki oznaky obiektyvnoi storony nezakonnoho poliuvannia. *Yurydychna nauka*, 8, 79–87 (in Ukrainian).

Hotsii, N. D., Kendzora, N. Z., & Shuplat, T. I. (2022). Voiennyi ekotsyd ta vplyv rosiiskoi viiskovoi ahresii na dovkillia (Kandydatska dysertatsiia). *Dniprovskiy derzhavnyi aharno-ekonomichnyi universytet* (in Ukrainian).

Hoyeckij, P. (2010). Problemy ta osoblyvosti brakonierskoho dobuвання myslyvskykh zviriv u Zakhidnomu rehioni Ukrainy. *Environmental, Economic and Social Impact of Inefficient and Unsustainable Forest Practices and Illegal Logging in Ukraine* (in Ukrainian).

Kozyr, S. (2025). Sotsialno-ekonomichni naslidky rosiiskoi zbroinoi ahresii proty Ukrainy. *Empirio*, 2, 3–17. DOI: 10.18523/3041-1718.2025.2.s.3-17 (in Ukrainian).

Kryminalnyi kodeks Ukrainy (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 2001, № 25-26, st.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (in Ukrainian).

Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy (2013). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, st.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (in Ukrainian).

Lavadinovic, V. M., Islas, C. A., Chatakonda, M. K., Markovic, N., & Mbiba, M. (2021). Mapping the research landscape on poaching: A decadal systematic review. *Frontiers in Ecology and Evolution*, 9, 630990. DOI: 10.3389/fevo.2021.630990.

Leal Filho, W., Fedoruk, M., Eustachio, J. H. P. P., Splodytel, A., Smaliychuk, A., & Szykowska-Jozwik, M. I. (2024). The environment as the first victim: The impacts of the war on the preservation areas in Ukraine. *Journal of Environmental Management*, 364, 121399. DOI: 10.1016/j.jenvman.2024.121399.

Lees, A. C. (2022). Hunting for solutions to the loss of avian diversity. *Oryx*, 56(2), 161–162. DOI: 10.1017/S0030605322000084.

Lemishevskiy, V. M. (2024). Forensic veterinary examination of traumatic injuries in animals caused by airguns and firearms: patterns, severity and consequences. Publishing House “Baltija Publishing”, 76–100. DOI: 10.30525/978-9934-26-454-2-4.

- Levchenko, O. H., Zemlianska, O. V., Polukarov, Yu. I., & Idrisov D. R. (2025). Ekotsyd: naslidky zbroinoi ahresii rosii proty Ukrainy. Zbirnyk materialiv VKhKhII Vseukrainskoi naukovo-metodychnoi konferentsii (z uchastiu studentiv), Kyiv, 14 travnia 2025 r. KPI im. Ihoria Sikorskoho. Kyiv, 2025, 62–65 (in Ukrainian).
- Mamedov, R. A. (2025). Osoblyvosti vyznachennia pravovoi kvalifikatsii ta klasyfikatsiia kryminalnykh pravoporushen proty dovkilla. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria: Pravo, 4(91), 132–139. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.91.4.17 (in Ukrainian).
- Matvieiev, S. (2016). Problemni pytannia vyznachennia obiekta ta predmeta zlochynu nezakonnoho poliuvannia (Topical Issues of the Definition of an Object and a Target of a Crime of Illegal Hunting). Available at SSRN 2881604, 13–22 (in Ukrainian).
- Matvieiev, S. V. (2016). Nezakonne poliuvannia: kharakterystyka subiektyvnoi storony skladu zlochynu. Yurydychna nauka, 10, 63–71 (in Ukrainian).
- Myroniuk, I., Slabkyi, H., Shcherbinska, O., & Bilak-Lukianchuk, V. (2023). Naslidky viiny z rosiiskoiu federatsiieiu dlia hromadskoho zdorovia Ukrainy. Ukraina. Zdorovia natsii, 3, 100–105. DOI: 10.32782/2077-6594/2023.3/17 (in Ukrainian).
- Nishant, K., Vrijesh, K. Y., & Ajay, K. R. (2017). Wildlife forensic: current techniques and their limitations. J Forensic Sci Criminol, 5(4), 402. URL: <https://annepublishers.co/full-text/JFSC/5402/Wildlife-Forensic-Current-Techniques-and-their-Limitations.php>.
- Okhrimenko, S. S. (2017). Pryznachennia sudovo-veterynarnoi ekspertyzy pid chas rozsliduvannia nezakonnoho poliuvannia. U V. V. Chernii, S. S. Cherniavskiy, & L. D. Udalova (red.), Aktualni pytannia kryminalnoho protsesu, kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy: hl. 1, 209–211 (in Ukrainian).
- Paryzkyi, I. (2017). Diiannia, Peredbacheni Statteiu 248 Kryminalnoho Kodeksu Ukrainy: Problemy Zapobihannia Zlochynu (Acts Under Article 284 of the Criminal Code of Ukraine: Problems of Crime Prevention). Juridical Science (Kiev, Ukraine), 4(70), 29–40 (in Ukrainian).
- Pro Chervonu knyhu Ukrainy (2024). Zakon Ukrainy № 3055-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text> (in Ukrainian).
- Pro myslyvske hospodarstvo ta poliuvannia (2024). Zakon Ukrainy № 1478-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text> (in Ukrainian).
- Pro pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy (2025). Zakon Ukrainy № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (in Ukrainian).
- Pro tvarynnyi svit (2024). Zakon Ukrainy № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> (in Ukrainian).
- Pro vstanovlennia obmezhen shchodo provedennia poliuvannia ta rehuliuвання pytan myslyvstva v period voiennoho stanu na terytorii Lvivskoi oblasti : nakaz Lvivskoi oblasnoi viiskovoi administratsii vid 08.08.2022 r. № 154/22. URL : <https://loda.gov.ua/documents/36881> (in Ukrainian).
- Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok vydachi litsenzii na dobuyannia myslyvsykykh tvaryn ta poriadok zdiisnennia poliuvannia na tsykh tvaryn (2007). Nakaz Derzhavnogo komitetu lisovoho hospodarstva Ukrainy № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0228-01#Text> (in Ukrainian).
- Pro zatverdzhennia Taks dlia obchyslennia rozmiru vidshkoduvannia zbytkiv, zavdanykh unaslidok porushennia zakonodavstva v haluzi myslyvskeho hospodarstva ta poliuvannia (krim vydiv, zanesenykh do Chervonoj knyhy Ukrainy) (2017). Nakaz Ministerstva agrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy № 301/222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0842-17#Text> (in Ukrainian).
- Rana, A. K., & Kumar, N. (2023). Current wildlife crime (Indian scenario): major challenges and prevention approaches. Biodivers Conserv 32, 1473–1491 DOI: 10.1007/s10531-023-02577-z.
- Rija, A. A., Critchlow, R., Thomas, C. D., & Beale, C. M. (2020). Global extent and drivers of mammal population declines in protected areas under illegal hunting pressure. PLoS One, 15(8), e0227163. DOI: 10.1371/journal.pone.0227163.
- Sapielkin, Yu., & Sapielkina, Z. (2024). Sotsialno-ekonomichni nastupky rosiiskoi sukupnoi ahresii ta yikh vplyv na zhyttiediialnist suchasnoho ukrainskoho suspilstva. Collection of scientific papers «SCIENTIA», (November 8, 2024; Coventry, UK), 113–117 (in Ukrainian).
- Shamsutdinov, O. V. (2023). Ekotsyd: kryminalno-pravovi analiz oboviazkovykh oznak skladu kryminalnoho pravoporushennia. organizational and legal fundamentals for the formation of a security environment in Ukraine. Baltija Publishing. DOI: 10.30525/978-9934-26-363-7-9 (in Ukrainian).
- Sheihas, I. M. (2021). Characteristics of limiting factors affecting the state of hunting resources of Ukraine. Theriologia Ukrainica, 21, 141–151. DOI: 10.15407/TU2113.
- Shevchenko, S. M., Shevchuk, N. I., & Ribak, V. V. (2021). Suchasni tendencyi porushen pravil polyuvannia na terytoriyi Hmelnickoyi oblasti. Scientific Bulletin of UNFU, 31(6), 53–56. DOI: 10.36930/40310607 (in Ukrainian).
- Sokol, M. V., & Bohdanova, A. O. (2025). Zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky v Ukraini v umovakh voiennoho stanu. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seria: yurydychni nauky, 36(75), 42–47. DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2025.1/07 (in Ukrainian).
- Yatsenko, I. V. (2022). Predmet sudovo-veterynarnoi ekspertyzy ta yoho znachennia v teorii i praktytsi sudovoi ekspertyzy. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria: Pravo, 73(2), 154–173. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.73.55 (in Ukrainian).
- Yatsenko, I. V. (2023). Zavdannia sudovo-veterynarnoi ekspertyzy: teoretychni y prakseolohichni problemy ta shliakhy yikh vyrishennia. Forum Prava, 74(1), 68–89. DOI: 10.5281/zenodo.7319900 (in Ukrainian).
- Yatsenko, I. V., & Kazantsev, R. G. (2022). Methodology of forensic veterinary examination of animal corpses.

- Kharkiv: NSC “ISE named after Honored Prof. M. S. Bokarius”.
- Yatsenko, I. V., & Kazantsev, R. G. (2022). Methodology of forensic veterinary examination of animal corpses in their various states and type of death. Kharkiv: NSC “ISE named after Honored Prof. M. S. Bokarius”.
- Yatsenko, I. V., Holovko, N. P., Kyrychenko, V. M., Balinian, T. Ye., Bohatko, N. M., Bukalova, N. V., & Serdiukov, Ya. K. (2017). Ekspertnyi vypadok doslidzhennia frahmentiv tila los yevropeiskoho (Alces alcess l.) za materialamy dosudovoho rozsliduvannia kryminalnoho provadzhennia z boku brakonierstva. Problemy zootsinyzhnerii ta veterynarnoi medytsyny, 1, 115–126 (in Ukrainian).
- Yatsenko, I. V., Zakhariev, A. V., Serdiukov, Ya. V., Bohatko, N. M., & Pchelinska, L. V. (2015). Sudovo-veterynarna ekspertyza ta otsinochni kryterii smertnykh vohnepalnykh poranen tvaryn (iz ekspertnoi praktyky). Problemy zootsinyzhnerii ta veterynarnoi medytsyny, (30 (2)), 325–346 (in Ukrainian).
- Zgurovskij, M. Z. (2025). Ekolohichni naslidky zbroinykh konfliktiv u hlobalnomu vymiri. Visnyk Nacionalnoi akademii nauk Ukrainyi, 2, 3–15. DOI: 10.15407/visn2025.02.003 (in Ukrainian).
- Zyambo, P., Mwitwa, J., Kalaba, F. K., & Kazonga, E. (2024). Persistent Illegal Hunting of Wildlife in an African Landscape: Insights from a Study in the Luangwa Valley, Zambia. *Animals*, 14(16), 2401. DOI: 10.3390/ani14162401.